

УДК 811.161.2'373.611'38:340.113(477.8),,187/191”

**СИСТЕМНИЙ ХАРАКТЕР МОРФЕМНО-СЛОВОТВІРНИХ ОЗНАК
СПЕЦІАЛЬНОЇ ЛЕКСИКИ, ВЖИВАНОЇ В ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКИХ ВИДАННЯХ
ОФІЦІЙНО-ПРАВОВИХ ДОКУМЕНТІВ
КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.**

Ірина Марко, Людмила Ткач

*Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
кафедра сучасної української мови,
Коледж Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича,
вул. М. Коцюбинського 2, корп. VI / 55, 58012 Чернівці, Україна,
тел.: (0 372) 58-48-32*

Соціальний статус української мови як однієї з офіційних (краєвих) мов у Галичині й Буковині в другій половині ХІХ – на початку ХХ ст. був одним із вирішальних чинників, що забезпечив розширення суспільних функцій української мови, використання її у сфері офіційно-ділових стосунків. Одним із позитивних наслідків таких процесів було творення спеціальної термінології, що тематично була пов'язана з усіма найважливішими сферами суспільного життя.

Ключові слова: західноукраїнські видання офіційно-правових документів, історія української мови, період кінця ХІХ – початку ХХ ст., офіційно-діловий стиль, термінологія офіційно-ділового стилю, морфемна будова термінів, словотвірні гнізда термінів, терміни-латинізми, питомі терміни.

Західноукраїнські суспільно-політичні реалії другої половини ХІХ – початку ХХ ст. відіграли надзвичайно важливу роль в історії стильового розвитку української літературної мови. Завдяки конституційно закріпленому статусові як однієї з краєвих мов Австро-Угорщини українська мова в Галичині й на Буковині поступово набувала ознак розвиненої, функціонально повноправної. Розширення суспільних функцій української мови потребувало вироблення спеціальної термінології, творення текстів офіційних та інших писемних стилів. Практичне впровадження таких завдань здійснювали представники західноукраїнської інтелігенції, спираючись при цьому на організаційні форми, пропонувані урядовими розпорядженнями, а також на свої професійні знання та мовну компетенцію.

Для реалізації перекладу законів і постанов з німецької мови на мови народів, що населяли землі, опановані Габсбурзькою монархією, була створена *Комісія в справі слов'янської правничо-політичної термінології*, до якої зі знавців української мови ввійшли: університетський професор української („рускої”) мови та літератури Яків Головацький, офіційний міністерський перекладач Юліян Вислобоцький та міністерський радник, завідувач відділу галицького шкільництва Григорій Шашкевич [3, с.212]. Комісія з упорядкування юридично-політичної термінології української мови розпочала свою роботу у Відні 1 серпня 1849 р. і в 1851 р. випустила в світ німецько-український словник юридично-політичної термінології [20; 3, с.212]. Власне, цією подією започаткований процес системного формування корпусу спеціальної правничої лексики західноукраїнського варіанта літературної мови кінця ХІХ – початку ХХ ст.

У розбудові терміносистеми офіційно-ділового стилю української мови значну роль відіграли „Вісники законів державних” (тогочасна назва „Общій законъ державныхъ и правительства Вѣстникъ для Цѣсарства Австріи”). Вони виходили друком у Відні й мали кілька мовних версій – німецькою та ще дев’ятьма мовами – італійською, польською, румунською, угорською, українською, сербською, словенською, хорватською, чеською. Від 1849 р. „Вісники...” містили українські переклади державних законів та урядових розпоряджень. Визначаючи мову „Вісників...” 1849–1851 рр. як „мішану русько-церковнослов’янську”, Г. Бідер висловлює думку, що „ці переклади заклали підвалини української правничої термінології на німецько-польсько-чеській основі” [1, с. 27]. У перших виданнях „Вѣстника...” дотримано етимологічного правопису. М. Мозер стверджує, це було пов’язано з особистими уподобаннями осіб, відповідальних за цю справу, зокрема І. Головацького, прихильника москвофільського напрямку. Окрім цього, мовна орієнтація збірника законів „залежала до певної міри і від концепції віденської комісії, яка мала намір вибудувати нову термінологію на основі принципів «пуризму», «романтизму», «австрославізму»” [9, с. 671–672]. З 1896 р. до листопада 1918 р. „Вісник законів державних для королівств і країв, заступлених в державній раді”, „Вісник законів і розпоряджень для воєводства Буковини” видавали фонетичним правописом [8, с. 8].

Від середини 1990-х в українському мовознавстві зростає зацікавлення до мови західноукраїнських видань другої половини XIX – початку XX ст., до аналізу процесів творення національної терміносистеми та розкриття сутнісного, а не лише ідеологічного змісту мовних дискусій того періоду [12; 16–18; 19; 11; 8]. Утім, і за радянських часів українські мовознавці знаходили спосіб бодай побіжно згадати про сам факт існування таких видань і не оминали увагою проблеми формування термінологічної лексики [2; 3; 10]. Треба віддати належне М. Жовтобрюхові та його монографіям про мову української періодики другої половини XIX – початку XX ст. Основу джерельної бази мовного фактажу, проаналізованого в цих працях, становили газети й журнали, що побачили світ на підавстрійських українських землях (у Львові, Чернівцях, Тернополі, Станіславі, Дрогобичі, Ужгороді, Коломиї, Перемишлі, Калуші, Стрию, Яворові; див. список *Умовних скорочень* [2, с. 280–282]). Тогочасні часописи виконували багатоаспектні культурні функції, завдяки чому мова цих видань була насичена й термінологічною лексикою з усіх важливих галузей життя: „В українській пресі кінця XIX – початку XX ст. широко представлена наукова термінологія й трохи менше – науково-технічна, офіційно-ділова та професійно-виробнича, тобто вона добре відбивала той стан, який існував тоді в українській термінології” [2, с. 186]. У конспективному плані М. Жовтобрюх виділив і стисло схарактеризував основні групи термінологічної лексики – суспільно-політичну (у її складі – економічну, фінансову, філософську); термінологію гуманітарних та точних і природничих наук; медичну, спортивно-фізкультурну; сільськогосподарську; технічну [2, с. 183–266]. Ділову лексику визначив як таку, що „подається в офіційних документах – діловому листуванні, юридичних актах тощо” [2, с. 223].

Варто підкреслити й те, що в політичних реаліях СРСР багато важив уже сам факт, що М. Жовтобрюх подав назви, роки й місце видання ряду збірників державних законів, як-от: „Общій законъ державныхъ и правительства Вѣстникъ для цѣсарства Австріи” (Відень, 1849–1853), „Краєвий законническій и правительственный Вѣстникъ для коронного краю Угорщини” (Будапешт, 1850), „Земскій правительственный Вѣстникъ для королевства Угорщини” (Будапешт, 1850–1859), „Общій законъ краєвыхъ и правительства Вѣстникъ для коронного краю Буковини” (Чернівці, під цією назвою виходив у 1850–1911 рр., а під назвою „Вісник законів краєвих для воєводства Буковина” в 1912–1914 рр.), „Вѣстникъ краєвого правительства для коронной области Галиции и

Володимирії съ княжествами Освѣдимскимъ и Заторскимъ и съ великимъ княжествомъ Краковскимъ” (Львів, 1853–1912, а під назвою „Вісник законів державних і розпоряджень краєвих для Галичини і Володимирії з великим князівством Краківським” виходив у 1913–1914 рр.) [3, с. 142–143]. Ясна річ, що детально аналізувати лексику цих збірників на той час можливості не було. Та й самі згадки про видання правових документів залишилися спорадичними.

Для академічного „Курсу історії української літературної мови” за ред. акад. І. К. Білодіда (1961 р.) М. Жовтобрюх підготував розділ „Ділова мова”. Попри неуклині політичні напруги, цей розділ містить важливі відомості про те, що у 20-х роках ХХ ст. було поширене явище паралелізму у вживанні ділової термінології: „відповідно до сучасного слова *звіт* були поширені *відчит, справоздання, звідомлення, звіт*, а відповідно до сучасного *звітність* вживалися *звідомність, звітодавство, звітність*. Тогочасна і навіть пізніша практика знала й такі відсутні тепер паралелізми, як *артикул і стаття; циркуляр і обіжник; циркулярно і обіжно; правник і юрист; термін, речинець і строк; життєпис і автобіографія та ін.*” [7, с. 386–387]. М. Жовтобрюх подав також терміни, які були вилучені з активного вжитку після 1920-х рр. і замінені іншими (мовляв, через те, що ці терміни „неправильно передавали зміст означуваного поняття”). Серед наведених прикладів упізнаємо чимало слів, типових для мови західноукраїнських офіційно-правових документів другої половини ХІХ – початку ХХ ст., напр.: „*ипитальний листок, еднально-конфліктна комісія, чужосторонній (чужостороння валюта), біжучий (біжучий рік, біжучий рахунок, біжучі справи, біжучі витрати, біжуче діловодство, біжучий ремонт), спис (спис держпідприємств), заряд (переходить під заряд міського відкомгоспу), вжиток (порядок вжитку амністії), прикладення (інструкція про прикладення постанови), кермувати (губерніяльне бюро кермує роботою повітових бюро), відчиняти (відчиняти нові підприємства), закласти (закласти при Статистичному керуванні України міжвідомчу нараду)* і под. Замість них у сучасній діловій мові вживаються *лікарняний листок, примирно-конфліктна комісія, іноземний, поточний (поточний рік, поточні справи), список, розпорядження (переходить у розпорядження міського відділу комунального господарства, застосування (порядок застосування амністії, інструкція про застосування цієї постанови), керувати, відкривати, організувати (організувати при Статистичному управлінні УРСР міжвідомчу комісію)*” [7, с. 387]. За такими зіставними рядами прикладів офіційно-ділової термінології, що їх навів М. Жовтобрюх, нескладно було додати (без коментарів і уточнень) панівну в СРСР тенденцію до уніфікації спеціальної термінологічної лексики української мови з відповідною лексикою російської мови. Окрім того, у своїй монографії 1970 р. М. Жовтобрюх твердить таке: „Від дореволюційного періоду засвоєна сучасною українською мовою порівняно багата юридична термінологія, зафіксована в тогочасній пресі” [2, с. 219; розріджений шрифт наш – І. М., Л. Т.] і наводить приклади термінів судоустрою та судочинства, спадкового права тощо [2, с. 220–221].

Поширенню спеціальної офіційно-ділової лексики й засвоєнню її в мовній практиці якнайширших верств суспільства сприяли не тільки газетна періодика, а й популярні брошури на зразок таких, що їх видавав проф. С. Смаль-Стоцький [13; 14]. На жаль, із зрозумілих причин, що випливали з обставин громадсько-політичного життя України від початку 1970-х – до середини 1980-х рр., офіційно-правові тексти і спеціальна лексика, що їх творили в західноукраїнському культурному середовищі другої половини ХІХ – початку ХХ ст. адвокати, професори, науковці, журналісти, письменники, не могли бути предметом спеціального вивчення. У першій хрестоматії з історії стилів сучасної української літературної мови „Стиль і час” (1983 р.) щодо текстів з Галичини, Буковини,

Закарпаття сказано, що вони „не відбивають тенденції до вироблення єдиної літературної мови”, а, отже, „залишилися за межами хрестоматії” [15, с. 13]. Утім, констатовано, що „активізація політичного, громадського і культурного життя на Україні робила неминучим виникнення нормативних основ ділової мови навіть в умовах відсутності державного офіційно-ділового спілкування українською мовою” [15, с. 15].

Сучасні українські дериватологи слушно вказують на те, що „зміни у номінативних, та, вужче, словотворчих процесах часто зумовлюють чинники соціодинаміки, яку можна визначити як різновид динаміки, зумовлений впливом соціальних (історичних, культурних, політичних) змін у житті суспільства” [4, с. 393]. В умовах сучасної України такий підхід до вивчення словотворчих процесів цілком відповідає тим головним принципам, яких дотримувався у своїй науковій праці проф. І. Ковалик, сформулювавши їх ще на межі 1950-х – 1960-х у своєму знаменитому „Вченні про словотвір”, що стало класикою українського мовознавства. Перший – це принцип історизму: „В процесі вивчення окремих фактів мови не слід їх аналізувати ізольовано від даної системи мови, а, навпаки, слід досліджувати однотипні явища в їх нерозривному зв'язку, взаємозв'язку і взаємообумовленості в процесі їх становлення, формування і дальшого історичного розвитку в напрямі їх вдосконалення” [6, с. 8, 10]. А другий – принцип системності: системність словотворчої будови мови виявляється, перш за все, у самих словотворчих ресурсах, словотворчих частинах слова (кореневих і афіксальних); „до складу словотворчої будови мови входять всі наявні в даній мові словотворчі категорії і типи як її складові частини” [6, с. 11].

Актуальність застосування таких принципів до пізнання словотворчих процесів посилюється ще й тим, що для системного аналізу похідних слів, що входили до спеціальної лексики офіційно-правових документів другої половини XIX – початку XX ст., ще й досі не створена емпірична база: бракує спеціальних реєстрів і словників, у яких би така лексика була зафіксована й паспортизована.

Попередні дослідження, виконані на матеріалі з буковинської періодики та західноукраїнських офіційних видань кінця XIX – початку XX ст. [17; 18; 8], дають підстави стверджувати, що морфемно-словотвірна будова вживаних у них термінів офіційно-ділової сфери має системні ознаки.

Взаємини української і польської мов у сферах адміністрування, правових і майнових стосунків давнішого часу та тривалий дотичний розвиток цих двох мов сприяли виробленню спільного шару одиниць офіційно-ділового стилю на базі дієслів спільнослов'янського фонду (й відповідно – віддієслівних іменників). Основи таких дериватів містять однакові префікси і в українській, і в польській мовах, напр.: *висьднати*, п. *wyjednać* ‘домогтися, виклопотати’; *виказати ся*, п. *wykazać się*, ‘прозвітувати’; *виказ*, п. *wykaz* ‘звіт про фінансову діяльність’; *виповідженє паіє*, п. *wypowiedzenie* ‘попередження, висловлення, оголошення про намір забрати з ощадної каси свої кошти’; *виточити*, п. *wytoczyć* ‘піддати судовому розглядові’; *дорада*, п. *dorada* ‘порада, консультація’; *доходженє*, п. *dochodzenie* ‘слідство, розслідування’; *забирати голос*, п. *zabrać głos* ‘взяти слово’; *зав'язати збори*, п. *zawiązać* ‘закрити збори’; *зажаленє*, п. *zażalenie* ‘скарга, офіційна заява’; *заягати з виплатою*, п. *zalegać z wypłatą* ‘не виплачувати вчасно, задавнювати виплату’; *затягнути позичку*, п. *zaciągnąć pożyczkę* ‘взяти позику’; *обрада*, п. *obrada* ‘нарада, засідання, обговорення’; *неперпроводити*, п. *przeprowadzić* ‘провести, здійснити, виконати’; *нобирати*, п. *pobierać* ‘1) брати, одержувати, 2) стягувати (мити тощо)’; *ноперти*, п. *popierać* ‘підтримувати’; *потягати до відповіди*, п. *powiązać do odpowiedzialności* ‘притягати до відповідальності’; *предкладати*, п. *przedkładać* ‘подавати, пропонувати до ухвали, для розгляду (проект, статут тощо)’ та ін.

Досліджувані текстові джерела кінця XIX – початку XX ст. засвідчують збереження багатьох мовних засобів, засвоєних у попередні історичні періоди під впливом кількасотлітніх українсько-польських контактів. Тривала двомовність українських освічених верств сприяла закріпленню в українській мові спільного з польською мовою шару одиниць офіційно-ділового стилю, серед яких було чимало латинізмів, напр.: *амортизація*, п. *amortyzacja* ‘відшкодування, погашення, амортизація’; *виборча ординація*, п. *ordynacja wyborcza* ‘положення про вибори’; *ек(з)секуція*, п. *egzekucja* ‘виконання судового присуду (розпорядження) з вилучення майна’; *скрипт*, п. *skrypt* ‘розписка’.

Особливість досліджуваного періоду полягає в тому, що латинізми виявляють доволі високий ступінь словотвірності засвоєння в українській мові й утворюють гнізда спільнокореневих слів, напр.:

адопція (‘усиновлення’), *адопційний* (*адопційний договір* ‘договір усиновлення’), *адоптовати* (‘усиновити’), *адоптанок* (‘усиновлена дитина’), *адоптуючий* (‘той, хто всиновлює’; *адоптуючий батько*);

аліментация (‘грошова допомога на утримання сім’ї, призначена урядом на випадок безробіття (звільнення з посади)’, *аліменти* (‘грошове утримання на дитину’), *аліментоємець* (‘дитина, яка отримує аліменти’);

амортизація (‘відшкодування’), *амортизаційний* (*амортизаційна квота* ‘грошова частка, відсоток, що припадає до відшкодування’), *амортизоване* (‘відшкодування амортизаційних витрат’);

асекурація (‘забезпечення, страхування майна від нещасних випадків’), *асекураційний* (‘страховий’); *асекурувати* (‘забезпечувати майно від нещасних випадків’), *заасекурувати* (‘забезпечити майно від нещасних випадків’), *заасекуроване* (‘забезпечення майна від нещасних випадків’);

екс(зекуци)ія (‘виконання судового присуду; покарання’), *екзекуційний* (‘виконавчий’; *екзекуційне поступоване* ‘здійснення, виконання судового присуду’), *ексеквуватися* (‘виконуватися, чинитися’), *ексеквальний* (‘чинний’), *ексеквальність* (‘чинність, правочинність’), *екзекутива* (‘виконавчий орган’; *красва ексекутива* ‘красивий виконавчий орган’);

інтервенци(и)ія (‘втручання (у справу), клопотання, посередництво у справі’; *інтервенція суду* ‘судове втручання’), *інтервеніювати* (‘втручатися у справу’), *інтервенієнт* (‘посередник у справі’);

інтерпеляци(і)ія (‘депутатський запит до уряду, офіційно оголошений під час парламентських засідань’), *інтерпелювати* (‘подавати депутатський запит’), *інтерпелянт* (‘подавач інтерпеляції’);

концеси(і)ія (‘дозвіл, згода; договір на довготермінову оренду державного підприємства або якої-небудь галузі приватним особам з умовою частину прибутків відрахувати державі’), *концесійний* (‘дозвільний’; *концесійна грамота* ‘угода про дозвіл’), *концесіоноване* (‘дозвіл’), *концесіонований* (‘дозволений; який відбувається за дозволом’), *концесіонарка* (‘установа, що надає дозвіл’), *цесія* (‘поступка щодо боргу; сплата боргу іншою особою за обопільною згодою з боржником’), *цесіонар* (‘особа, що дає згоду на те, щоб перейняти на себе боргові зобов’язання іншої особи’);

легітима (‘право на щось’), *легітимація* (‘посвідчення особи’), *легітимаційний* (*легітимаційна карта* ‘посвідчення особи’), *легітимуватися* (‘посвідчувати свою особу’), *вилегітимуватися* (‘посвідчити свою особу’), *легітимований* (‘законний, повноправний’; *легітимована дитина*);

лі(і)цитаці(і)я ('аукціон, прилюдний розпродаж майна боржника'), *ліцитаційний* (*ліцитаційна продаж*; *ліцитаційні усліва*), *ліцитувати* ('забирати майно боржника на ліцитацію через несплату податків'), *ліцитант* ('особа, яка бере участь в ліцитації'), *реліцитація* ('повторний аукціон, прилюдний розпродаж з оцінкою в половину вартості майна');

льокації ('уміщення вкладення коштів, капіталу тощо'), *льокаційний* (*льокаційні папери* 'цінні папери'), *льокувати* ('уміщувати, вкладати кошти, капітал тощо');

провізори(і)я ('тимчасовий, остаточно не визначений стан', *провізоричний*, *провізорияльний* ('тимчасовий; попередній'), *провізорично* ('тимчасово; попередньо');

репробата, *репробация* ('повторне складання державного іспиту'), *репробований*, субст. ('студент, що має повторно складати іспит'), *репробовано* ('відправлено на повторне складання іспиту').

На думку Л. Кислюк, „гніздовий спосіб упорядкування похідних унаочнює динаміку як у словотвірчій реалізації, так і в лексичних значеннях похідних” [4, с. 394]. Варто підкреслити, що це спостереження може стосуватися не тільки сучасних номінативних процесів, а й характеризувати соціодинаміку української терміносистеми кінця XIX – початку XX ст. У цей період основою офіційно-ділової термінології дедалі частіше виступають дієслова, іменники, прикметники, утворені на базі питомих кореневих морфем. Гнізда таких похідних кількісно вже переважають гнізда латинізмів, напр.:

в'язба, *в'язьба* ('ув'язнення'), *в'язнене* ('утримання в ув'язненні'), *в'язниця* ('в'язниця'; *дожизнена в'язниця* 'довічне ув'язнення'), *в'язничий* (*в'язнична кара* 'покарання позбавленням волі');

діло ('справа'), *діловий* (*ділова залага* (*кавція*) 'завдаток'), *діловодець* ('посадова особа, яка веде справи'), *ділокруг* ('обсяг, сфера діяльності'), *ділане* ('дія, діяльність');

довг ('належне до сплати; борг'), *довговий* (*довгові рати* 'частки боргу'), *довжний* ('борговий'), *довжник* ('боржник'), *задовжений* ('такий, що має великі борги; обтяжений боргами'), *задовжене* ('заборгованість');

дораджувати, *дорадити* ('консультувати'), *дорадник* ('консультант'; *дорадник правний* 'юрист-консультант'), *дорадчий* (*дорадчий голос*);

доставляти, *доставити* ('постачати'), *достав*, ч. р. і *достава*, ж. р., *доставка* ('постачання'), *доставець* ('постачальник');

іменувати, *заімено(у)вати* ('призначити на посаду'), *заіменований* ('призначений на посаду'), *іменоване*, *заіменоване* ('призначення на посаду');

завідувати ('керувати, розпоряджатися'; *завідувати маєтком громадским*), *завідоване* ('право розпоряджатися'; *завідоване примусове* 'набуття права розпоряджатися майном шляхом позбавлення майна іншої особи в судовому порядку'), *завідатель*, *завідовник* ('завідувач, керівник'), *провідувати* ('перевіряти'), *прівіди* ('перевірка, ревізія'; *перевести прівіди* 'провести перевірку');

залягати з чим ('вчасно не сплачувати, не виплачувати (*що*); *залягати з платою* 'вчасно не сплачувати'), *залягаючий* ('вчасно не сплачений'; *залягаючі банкові домагання* 'банківська заборгованість, не сплачена вчасно'), *залеглий* ('не сплачений вчасно, заборгований'; *залегла належитість* 'заборгованість'), *залеглість* ('заборгованість');

зарядити що ('розпорядитися, видати розпорядження про проведення чогось'; *зарядити вибори*, *зарядити вильосоване*, *зарядити дебату*), *заряд* ('керівництво'; *бути під зарядом* 'бути під керівництвом'), *заряджене* ('розпорядження'), *зарядничий* ('розпорядчий'; *зарядничий уряд* 'розпорядчий орган'), *запорядити* ('віддати розпорядження, ухвалити'), *запоряд* ('ухвала, рішення'; *запоряди суду* 'ухвали, рішення суду');

застановлювати, застановити ('зупиняти, призупиняти'; *застановити* виконанє ухвали; *застановити* виплату; *застановлено роботу*), *застанова* ('призупинення дії, справи'), *застановити ся* над чим ('взяти до уваги, докладно обміркувати щось');

кара ('стягнення, штраф'), *карати* ('піддавати стягненню'; *карати зрішми* 'штрафувати'), *карний* ('такий, що тягне за собою покарання'; *карний присуд*), *каригідний* ('такий, що підлягає покаранню'), *карідостойний* ('такий, що підлягає покаранню; карний'; *карідостойне діланє* 'правопорушення');

пожиток ('користь, прибуток, зиск'; *грошеве домаганє з пожитків і доходів з посілости*), *пожиточний* ('прибутковий'; *пожиточні заведеня; пожиточні вклади*), *пожиткованє* ('користування чимось, одержання прибутків з чогось'; *дожизненє пожиткованя* 'довічне користування'), *пожитковець* ('споживач, набувач користі, прибутку з чогось'), *запожиткованє* ('набуття права на одержання прибутків, зиску, користі з чогось'; *Пожитковець має отже право побирати всі звичайні і незвичайні доходи з річи, може їх також відступити іншому (§ 485), але має і обовязок поносити всі звичайні і незвичайні тягарі, які з хвилиєу запожиткованя затыготіли* (Евин, с. 41);

право, правіж ('захист у суді своїх прав'), *правний* ('правовий'; *правні акти; правні інтереси; правні взаємини; правний наслідок загаєня речинця* 'правова відповідальність за запізнення сплати'), *правничий* (*практикант правничий*), *правоважний* (*правоважна ухвала*), *правосильний* (*правосильний присуд*), *правосильність* (*правосильність вироку, присяги*), *правотворний* (*правотворний характер аднотаций*), *рівноуправненє* (*рівноуправненє красєвих мов*), *неправно* (*гроші видані неправно*), *управнений* (*управнений до закладаня філії і агенцій*);

ручити за що ('ручатися, запевнювати свою відповідальність за дотримання чогось'; *ручити за всі зобовязаня*), *ручитель* ('поручитель'), *ручебний* ('запевнений, запоручений'; *ручебний обов'язок* (*порука*), *відпоручити* ('відрядити, наділивши повноваженнями для виконання чогось'), *відпоручинець, відпоручник* ('уповноважена особа'), *відручний* ('гарантійний', *відручне письмо* 'гарантійний лист'), *власноручний* (*власноручний підпис*), *врученє* (*врученє квіту*), *запорука* (забезпека, гарантія), *дорученє* (*доконувати дорученє* 'виконувати доручення'), *запоручити* ('забезпечити, гарантувати'), *запоручений* ('забезпечений, гарантований'; *запоручений постановами*), *порученець* ('той, хто дає поруку, запевнення, гарантує дотримання чогось'), *припоручений* ('рекомендований'; *припоручена кандидатура*);

справуватися ('виконувати обов'язки, передбачені відповідною посадою'), *справний* ('відповідний до посадових обов'язків'; *справне поступованє*) *справник* ('службовець, який керує веденням справ'), *справованє* ('виконання обов'язків'; *справованє уряду* 'виконання обов'язків, передбачених відповідною посадою'), *справозданє* ('звіт'; *справозданє касове* 'звіт про діяльність каси'), *справоздавець* ('особа, що подає звіт про діяльність');

убігатися о що ('клопотатися (про що)'); *убігати ся о місце* 'клопотатися про вакантне місце, посаду'), *убігатель* ('подавач клопотання, претендент на зайняття посади, отримання стипендії тощо'), *убігаючийся* (той, хто подає клопотання в офіційну установу; *убігаючий ся о позичку* 'той, хто подає клопотання на одержання позички, кредиту').

Системність морфемно-словотвірних ознак спеціальної лексики виявляється в продуктивності таких іменникових суфіксів:

-ець- (віддієслівні деривати, що мотивуються лексичним значення інфінітива чи дієприкметника): *виборець* (< *вибирати*), *дозорець* (< *дозирати*; *лісовий дозорець* (*побережник*) 'наглядач за лісом'), *доставець* (< *доставляти*), *набувець* (< *набувати* 'одержувати'), *оборонець* (< *обороняти*), *знавець* (< *знати*), *перємець* (< *переймати*),

платець (<платити), *пожитковець* (<пожиткувати 'споживати'), *присмець* (<приїмати), *промовець* (<промовляти); *засудженець* (<засуджений), *іспитованець* (<іспитований); особливістю досліджуваних текстів є значна кількість назв осіб, утворених способом складання основ різних іменників та дієслів (переважно *давати* або *їняти*; рідше – *водити*) та додаванням суфікса *-ець-*, напр.: *адресодавець*; *аліментосмець*; *владидавець* і *владисмець*; *відказосмець*; *наймодавець* і *наймосмець*; *роботодавець* і *роботосмець*; *справоздавець*; *векслесмець*, *перезаставосмець*, *переказосмець*, *регресосмець*; *діловодець*, *письмоводець*;

-ик- (у відприкметникових чи відприслівникових дериватах): *прихильник* (<прихильний, прихильно), *спільник* (<спільний, спільно); *-ник-* (у віддієслівних та відіменникових дериватах; зрідка – в іменниках, значення яких може бути мотивоване як прикметником, так і прислівником): *радник* (<радити), *дорадник* (<дорадити, *дораджувати*), *завідовник* (<завідувати), *заступник* (<заступати 'представляти'), *наємник* (<наймати, наймити), *переховник* (<переховувати), *позовник* (<позиватися, *позов*), *попередник* (<попередній, *попереду*), *провідник* (<проводити, 'керувати'), *урядник* (<урядувати, *уряд* 'посада'), *довжник* (<довг), *жалобник* (<жалоба), *наслідник* (<насліде), *помічник* (<поміч), *учасник* (<участь), *челядник* (<челядь); *-овник-* (у відіменникових дериватах): *виновник* (<вина), *службовник* (<служба), *ціновник* (<ціна);

-тель- (у віддієслівних дериватах): *виставитель* (<виставити, *виставляти*), *відбиратель* (<відбирати, *відібрати* 'одержувати'), *віритель* (<вірити, *завірити*), *достачитель* (<достачити, *достачати*), *завідатель* (<завідувати), *оказатель* (<оказати 'показати'), *отвічатель* (<отвічати 'відповідати'), *оцінитель* (<оцінити, *оцінювати*), *перехователь* (<переховати, *переховувати*), *продатель* (<продати, *продавати*), *ручитель* (<ручити, *ручитися*), *убігатель* (<убігатися), *уступитель* 'особа, що передає боргові зобов'язання іншій особі' (<уступити) та ін.; проф. І. Ковалик підкреслював, що в багатьох українських писемних пам'ятках XIV–XVIII ст. зафіксовані слова із суфіксом *-тель* (-тль); вони відомі на протязі всього історичного розвитку української мови [5, с. 40]: „Немає найменшого сумніву, що багато з цих іменників старослов'янського походження, але й між ними є чимало таких, які утворені вже на ґрунті української мови, слова типу *навчитель*, *винайдователь*, *вихователь*, *важитель*, *викопатель* і т. п. [5, с. 40]; деякі з них запозичені з російської та польської мов; у старопольській мові особливий словотвірний тип з суфіксом *-ciel* був дуже поширений [5, с. 43] – отже, продуктивність суфікса *-тель* у західноукраїнському варіанті літературної мови в другій половині XIX – на початку XX ст. спиралася на давні писемні традиції, а також підсилювалася впливом як польської, так і російської мов.

Необхідним елементом офіційно-ділових текстів досліджуваного періоду виступають іменники – назви осіб, що мають у складі своїх основ іншомовні суфікси: *-ант-*(*-янт-*): *акцептант*, *асигнант*, *індосант*, *інтерпелянт*, *офіціант*, *практикант*, *протоколянт*, *репрезентант*; *-ар-*: *комісар*, *нотар*, *писар*; *-атар-*: *асигнатар*, *індосатар*; *-атор-*: *адміністратор*, *куратор*, *лєгалізатор*, *прокуратор*, *скрутатор*; *-онар-*: *концесіонар*, *функці(і)онар*, *цесійонар*; *-ент-* (*-єнт-*): *асистент*, *інтервенієнт*, *інтересент*, *оферент*, *продуцент*, *референт*; *-ист* (*-і(ї)ст*): *аваліст*, *канцеліст*, *прокурисст*. Проте помітною була тенденція замінити запозичені іменники на такі, що утворені за допомогою питомих коренів та спільнослов'янських суфіксів, напр.: *переказатель* (*асигнант*) – *переказосмець* (*асигнатор*) (Евин, с. 107); *почт-ар* [Під назвою „*почтарів*” („*почмайстрів*”, „*почтових експидистів*”, „*почтових експедиторів*”) треба при тім розуміти також женьщцини, заняті службою таких розрядів (ВЗД 1900), *почтарк-а* [Почтарки (*почмайстрині*)] мають право носити згадану повисше уніформову куртку

у внутрішній урядовій службі (ВЗД 1900); *провір-ник* (Розпорядок міністерства судівництва ... в справі укладання лист [списків] *провірників (ревізорів)* по мисли §-а 45 закона з 6 марта 1906 (ВЗД 1906).

Високою продуктивністю відзначаються й іменники середнього роду із суфіксом *-ан(є)*, *-ен(є)*, що служать для називання абстрактної, предметної дії. Причому, вони утворюються і від основ дієслів, запозичених з латинської чи з німецької мов, напр.: *акцептоване, амортизоване, арештоване, асигноване, вербоване, вільсоване, відикодоване, вінкульоване, девінкульоване, есконтоване, заасекуроване, зареєстроване, зрєвідоване, картоване, концесіоноване, льосоване, нотоване, обраховане, опроцентоване, оціховане, ошачоване, пошановане, пропонуване, реалізоване, розпарцельоване, сконстатоване, спенсійоване, таксоване, тарифоване, умотивоване, уніформоване, фальшоване*; і від дієслів, що містять в основі спільнослов'янські корені: *вивіноване, виєднане, виобразоване, витовнюване, випрацьоване, відзискане, відписане, відрочене, візване, вписоване, впорядковане, голосоване, домагане, доправдуване, єднане, єствоване, з'єднане, завідоване, завізоване, завіцане, завласнене, загаєне, заєствоване, зажалене, заложене, заосмотрене, зажитковане, запримічене, засноване, іменоване, обдовжене, обезпечене, обнижене, одобрене, оподатковане, оречене, орудуване, основане, осяжене, отворене, переховане, пожитковане, поступоване, потручене, справоване, усноване, упімнене, урядоване, ціноване.*

У досліджуваних текстах засвідчено й інші словотвірні типи іменників на позначення абстрактної, предметної дії – це іменники чоловічого чи жіночого роду, утворені способом усічення дієслівної основи, напр.:

віддієслівні іменники чоловічого роду: *взнов* (< *взновити* 'поновити'), *виказ* (< *виказати* 'показати, оприлюднити'), *виклик* (< *викликати*), *вимір* (< *виміряти* 'обчислювати'), *виступ* (< *виступати*), *вичерк* (< *вичеркнути* 'викреслити'), *відказ* (< *відказати* 'заповісти'), *відклик* (< *відкликатися* 'звертатися, апелювати'), *віднаєм* (< *віднаїмати*), *відчит* (< *відчитувати* 'зчитувати'), *вклад* (< *вкладати*), *впад* [*насильний з понеханєм власти .. довершений впад для нарушення супокійного посідання ґрунту і землі*] (< *впадати* 'захоплювати земельну ділянку') *впис* (< *вписувати*), *допит* (< *допитувати*), *завив* (< *завивати* 'закликати'), *заказ* (< *заказати* 'заборонити'), *закид* 'обвинувачення' [евентуальні *закиди* 'обвинувачення за певних умов'] (< *закидати* 'звинувачувати'); *запад* (< *западати* 'наставати (про термін сплати чогось)'), *запит* (< *запитувати* 'звертатися офіційно до певних інстанцій за офіційним роз'ясненням з приводу якоїсь обставини, справи'); *запоряд* (< *запорядити* 'вирішити, дати розпорядження'), *заряд* (< *заряджати* 'керувати'), *захов* (< *заховувати* 'дотримуватися'), *зужив* (< *зуживати*), *обчисл* (< *обчислити*), *окап* 'відведення води з дахів' [*право окапу* 'право відведення води з дахів через додаткові ринви': *Хто має право окапу, може піднести свій дах; винен також сам достачити потрібні ринни і сам їх удержувати* (Евін, с. 40)]; *опочив* [опочив спору; опочив процесу] (< *опочивати* 'робити перерву при виконанні чогось, призупиняти'), *опрокид* (< *опрокидати* 'опротестовувати' [опрокидати зголошене домагане; опрокинути вирок]), *опуст* (< *опустити* (ціну)), *оцін* (< *оцінити*), *перевіз* (< *перевозити*), *перенов* (< *переновити* 'укласти нову угоду'), *переслух* (< *переслухувати* 'слухати справу в суді, ще раз вислуховуючи свідків'), *перехов* (< *переховувати* 'зберігати'), *підпис* (< *підписати*, *підписатися*), *помір* (< *поміряти* 'визначити кількісні показники' [прикладі до *поміру* електричності; удостоверюваня приладів до *поміру* з'ужитої води]), *почит* (< *почитувати* 'зчитувати, оголошувати в судовому засіданні'), *призво(ї)л* (< *призволити* 'дозволити' [будівний *призвіл* – 'дозвіл на будівництво', обосторонний *призвіл* – 'двосторонній дозвіл', за окремим *призволом* – 'за окремим дозволом']), *приобіт*

(<приобітувати 'обіцяти винагороду'), *спочисл* (<спочислити 'компенсувати збитки'), *ужив* (<уживати);

віддієслівні іменники жіночого роду: *виготова* (<виготовити, виготовляти), *виміна* (<вимінювати), *вихова* (<виховувати), *виява* (<виявляти), *віднова* (<відновлювати), *відозва* (<відзиватися 'звертатися до когось' [відозва до населення, аби як найбільше щадили уголь і газ; виборча відозва красового комітету]), *відправа* (<відправити, відправляти 'відповісти належним чином'), *відстава* (<відставити, відставляти 'постачати'), *відшкода* (<відшкодовувати, відшкодувати), *вплата* (<вплатити, вплачувати), *достава* (<доставити, доставляти), *забезпека* (<забезпечити, забезпечувати), *загода* 'мирова угода' (<загодити суперечку 'порозумітися' [При суперечних домаганнях сторін треба стреміти по змозі до того, щоби учасників привести до загоди]), *залагода* (<залагодити, залагоджувати), *запомога* (<запомагати, допомогти), *захорона* (<захороняти 'охороняти, захищати'), *злука* (<злучити 'сполучити, з'єднати'), *їзда* (<їздити), *направа* (<направити, направляти 'лагодити, ремонтувати'), *обава* (<обавлятися 'мати застороги, побоюватися'), *обида* (<обидити 'скривдити, образити, завдати моральної шкоди'), *оборона* (<оборонити, обороняти), *обрада* (<обрадити 'обміркувати, обговорити'), *перезастава* (<перезаставити), *полагада* (<полагодити 'виконати, здійснити за згодою сторін' [полагада обмінної орудки]), *порука* (<поручитися), *пристава* (<приставити, приставляти 'постачати, привозити'), *прозва* (<прозиватися 'зневажати, ображати словами'), *розвага* (<розважити, розважати 'обміркувати, зважити'), *управа* (<управляти 'керувати'), *ушкода* (<ушкодити 'завдати шкоди').

Іменники чоловічого чи жіночого роду, утворені шляхом усічення дієслівної основи, помітно конкурують з іменниками середнього роду, що виражають таке саме словотвірне значення. Проте суфіксальні деривати із словотвірним значенням „абстрактна, узагальнена назва дії” помітно поступаються тим, що утворені способом усічення дієслівної основи з безпосереднім долученням до усіченої дієслівної основи флексій іменників чоловічого чи жіночого роду. Суфіксальні іменники чоловічого роду представлені окремими одиницями: *правіж* (<правуватися 'домогатися своїх прав у суді'). Порівняно більше іменників жіночого роду, серед яких фіксуємо: а) деривати з нульовим суфіксом: *вивласть* (<вивластити 'вилучити з чиеїсь власності'), *виповідь* (<виповідати, виповісти 'відмовити'), *зобовязь* (<зобов'язатися виконати щось); б) деривати із суфіксом **-к-(а)**: *відишбка* (<відишбнути 'відрахувати, вирахувати'), *вкладка* (<вкладати грошовий внесок, грошову частку), *доставка* (<доставити, доставляти 'постачати'), *обнижка* (<обнижувати 'зменшувати, знижувати (ціну тощо)' [*обнижка головної суми заробкового податку; обнижка тяготиючого боргу*]), *орудка* (<орудувати 'виконувати якісь дії, операції'), *підвишка* (<підвищити, підвищувати (ціну, заробітну плату тощо), *поставка* (<поставити розмір податку [низша *поставка податку*]), в) одиничні деривати з непродуктивними суфіксами: *вирібня* (<виробляти), *ставня* (<ставитися 'з'явитися на призначене судове засідання для особистих свідчень кожної зі сторін процесу'), *жалоба* (<жалітися), *грабежа* (<грабувати), *рахуба* (<рахувати 'обчислювати' і 'брати до уваги').

Однією з характерних рис офіційно-ділових текстів є розвинуті ряди відносних прикметників, з яких у досліджуваних джерелах вирізняються передусім кілька словотвірних типів. Насамперед – це прикметники із суфіксом **-ов(-ев)ий**, що в західноукраїнському варіанті літературної мови кінця XIX – початку XX ст. переважали синонімічний словотвірний тип прикметників із суфіксом **-н(ий)**, напр.: *асенте(и)рунковий* (<асентерунок 'набір до війська'), *банковий*, *бюджетовий*, *вивозовий*, *вкладковий*,

грунтовий, довговий, живловий, заводовий, задатковий, заробковий, засудовий, здатковий, змінковий (<змінка ‘вексель’), *іститовий, касовий, кватирунковий, конкурсовий, контрактовий, кредитовий, купоновий, льосовий* (<льос ‘вибір способом жеребкування’), *мельдунковий* (<мельдунок ‘повідомлення, сповіщення, заява’), *наборовий* (<набір ‘торгівля у борг (набір)’), *патентовий, перевозовий, поборовий, повітовий, податковий, позасудовий, поміровий* (<помір ‘вимірювання’), *почтовий, приділовий, присудовий, прогульковий* (<прогулька [рух прогульковий ‘туристичний рух, туризм’: *оживлення руху прогулькового до східних Бескидів*]), *промисловий, процесовий, рапортовий, рахунковий, рентовий, ресортний* ‘відомчий’ (<ресорт ‘відомство’), *скарбовий, службовий, судовий, тарифовий, уніформовий, урядовий, фаховий, фондовий, цловий* (<цло ‘мити’ [Входовий уряд, до котрого зістала приставлена посылка в приписанім речинци, перепроваджує цлову ревізю на підставі декларації товарів (ВЗДБ 1901)], *чинишовий* (<чини ‘орендна плата’), *шарварковий* (<шарварок ‘обов’язок брати участь у громадських роботах з полагодження доріг, гребель, мостів’), *шацунковий* (<шацунок ‘оцінка’); *штемплевий* (*штемплева* данина ‘гербовий збір’, *штемплевий вартний значок* ‘гербовий іменний значок’) та багато ін.

Активність словотвірного типу прикметників на *-ов(-ев)ий* у західноукраїнському варіанті літературної мови кінця XIX – початку XX ст. „була зумовлена щонайменше двома причинами – по-перше, їх традиційною продуктивністю в українській мові, а по-друге, підсилювальним впливом польської мови, в якій прикметники на *-и(у, -і)* утворюються від дієслівних основ, а прикметники на *-ов(у)* – від основ інших частин мови” [17, с. 341]. Зіставлення ряду прикметників, представлених у західноукраїнських текстах згаданого періоду, із реєстром „Словника української мови” (1970–1980) виявило, що лише порівняно невелику їх кількість уведено до цього *Словника* і при цьому спосіб тлумачення їх лексичного значення через отожднювальну формулу „те саме, що...” або ж стилістичне маркування їх як *рідковживаних, застарілих, західних, діалектних, розмовних* тощо, фактично звужували сферу вживання прикметників на *-ов(ий), -ев(ий)* [17, с. 342].

Надзвичайно цікаві за своєю будовою і значенням відносно прикметники із суфіксами *-ич(ий), -нич(ий)*, напр.: *будівничий майстер; гірничий інспекторат; зарядничий уряд; заставничий додаток, заставниче описане; заступнича власть* (‘представницька влада’); *платниче місце; повірничий гріш* (‘доручені для зберігання гроші’); *покладничий гріш* (‘депозит’), *покладничий уряд* (‘установа, що відповідає за зберігання депозитів’); *положниче заведене* (‘пологовий будинок’); *помічнича надзорча служба; правничий практикант; рільничі стоваришеня; укладниче* (‘авторське’) *право; ціховничий* (‘контрольний’) *устав; челяднича наука* (‘стажування, практика в ремеслі’); *щаднича каса*. Проте й такі прикметники майже не збереглися в сучасній українській літературній мові. З поданого ряду „Словник української мови” (1970–1980) фіксує лише кілька: *будівничий, гірничий, правничий, рільничий, щадничий*.

Регулярно відтворюваною була й модель словотвірної адаптації термінів-латинізмів за допомогою суфікса *-альн(-яльн-)ий*, напр.: *тремія, треміум* ‘склад осіб; колектив’ > *треміяльний* ‘колективний’ [*треміяльний вступ до товариства*]; *едикт* > *едиктальний* [*едиктальний речинець* ‘визначений судом термін сплати ґрунтового податку’]; *кат(д)астер* > *катастральний* [*катастральний дохід*]; *конкретальний* ‘призначений для конкретної особи; адресний’ [*конкретальна пенсія*]; *міністерство, міністеріум* > *міністер(и)яльний* [*запоряди міністеряльні*]; *провізори(і)я* ‘тимчасове становище’ > *провізоряльний* [*спір провізоряльний*]; *ригоровизм* ‘обов’язкові випускні іспити’ > *ригоровальний* ‘стосовний до ригоровизму’ [*ригоровальний устав* ‘порядок складання випускних іспитів’]; *Розпорядок міністра віроісповідань і просвіти, котрим видає ся ригоровальний устав для рільничої і лісничої академії* (ВЗД 1906); *ферії*, мн.

‘перерва в роботі, відпустка’ [ферії судові] > *феріяльний* [справи феріяльні]; *філія* > *філіяльний* [філіяльні збори] тощо.

У текстах досліджуваних документів виразною постає тенденція до заміни чужомовних термінів, напр., у назвах осіб: *переказатель* (*асигнант*) – *переказоємець* (*асигнатор*) (Евин, с. 107); у назвах документів: *первопис*, ч. р. і *первопись*, ж. р. ‘оригінал документа’ [первопис вироку (Евин, с. 297); Згідність перекладу з первописом стверджує судово заприсяжений перекладач (Евин, с. 436); Враз з відписом прокладається і первопис грамоти (Евин, с. 713); Первопись заступає удостоверена відпись дотичного протоколу (ВЗД 1900)]; *перед’уклад* ‘проект бюджету’ [перед’уклад (прелімінар) доходивий ‘проект дохідної частини бюджету’]; *скорогляд* ‘зміст’ (ВЗД 1900); у назвах знарядь: *скороток* ‘велосипед’ [Для відправи скоротоків (біциклів) можуть тарифи містити в собі окремі притиси (ВЗД 1900)]; *стріливо* ‘зброя і належний до неї боєзапас (кулі тощо); амуніція’ [Стрільцям і тим, що остають у вселюдній службі, вільно везти зі собою підручне стріливо (муніцію) (ВЗД 1900)]; у назвах абстрактних понять: *перехов* ‘зберігання депозитів’ [Кождий суд повітовий може .. приймати в *перехов* (депозит) зложені річи (Евин, с. 246)]; *поклад* ‘депозитний вклад’ [До ділокруга банку належить: <...> л) приймати поклади (депозити) до зберігання або хосенного заряду (депозитні-покладничі діла) (ВЗДБ 1905)]; *поторжжа*, *цінка* ‘визначення ціни на аукціоні’ [Продаж в аукційній салі відбуває ся способом ліцитації (поторжжи, цінки) (ВЗД 1900)]; *пропад* ‘конфіскація’ [Того, хто без дозволу власти і без доказаної конечности захорони перед грозою небезпеки носить оруже, покарає ся пропадом (конфіскацією) оружя і гривного від 10-30 корон або арештом до 3 днів (Евин, с. 577)]; *підустанова* ‘призначення іншого спадкоємця у випадках, коли перший названий спадкоємець з якихось причин не хотів би прийняти спадщини’ [Заіменованє іншого наслідника на случай, колиби в перве названий наслідник а) не міг будь б) не хотів стати наслідником .. – зовесь підустановою (субституцією) звичайною (Евин, с. 48)]; *рівноважник* ‘еквівалент’ [рівноважник (еквівалент) належитостий – ‘сума належної сплати податку за нерухоме майно у грошовому еквіваленті’ (ВЗД 1900)]; *самолічність* ‘ідентичність’ [потверженє самоличности ‘встановлення особи’ (ВЗДБ 1903)]; *станопись*, ж. р. ‘статистика’ [ведене загальної станописи (статистики) красвого желізництва (ВЗД 1896)], проте існували й синонімічні словосполучення у значенні ‘статистичний звіт’: *станописне справозданє* [розпорядженє міністра рільництва.. для замкненя рахунків і *станописного (статистичного) справозданя* братських кас (братчин) (ВЗД 1896)]; *статистичні викази* [Концесіонарка обовязана, на бажанє міністерства желізниць віддавати в свій час *статистичні викази* (ВЗД 1900)].

Ознайомлення з текстами, уміщеними в численних томах „Вісника законів державних для королівств і країв, заступлених в державній раді”, переконує, що творення спеціальної термінології для потреб перекладу українською мовою тогочасних правових документів мало системний характер. З-поміж позитивних наслідків цих процесів варто виокремити: 1) активізацію словотвірних ресурсів української мови – передусім у межах афіксального творення іменників і прикметників, 2) пошуки питомих основ для творення термінології на українському мовному ґрунті або ж калькування іншомовних термінів, 3) системний характер спеціальної термінології, що виявився у продуктивності певних словотвірних моделей та формуванні термінологічних гнізд.

Подальше дослідження спеціальної лексики на джерельній базі західноукраїнських видань офіційно-правових документів другої половини ХІХ – початку ХХ ст. необхідне для пізнання історичного контексту термінотвірних, дериваційних, стилістичних, нормотвірних та інших аспектів становлення української літературної мови.

1. *Бідер Г.* Українська мова в Габзбурзькій монархії (1772–1918 рр.) / Герман Бідер // Мовознавство. – 1997. – № 1. – С. 24–29.
2. *Жовтобрюх М. А.* Мова української періодичної преси (кінець XIX – початок XX ст.) / Михайло Андрійович Жовтобрюх. – Київ: Наук. думка, 1970. – 303 с.
3. *Жовтобрюх М. А.* Мова української преси (до середини дев'яностих років) / Михайло Андрійович Жовтобрюх. – Київ: Вид-во Академії наук УРСР, 1963. – 412 с.
4. *Кислюк Л. П.* Національномовні ресурси відображення соціодинаміки / Лариса Павлівна Кислюк // Відображення історії та культури народу в словотворенні: Доповіді XII Міжнародної наукової конференції Комісії зі слов'янського словотворення при Міжнародному комітеті славістів (25–28 травня 2010 р., Київ, Україна) / Упорядкування та наукове редагування Н. Ф. Клименко і Є. А. Карпіловської. – Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – С. 393–408.
5. *Ковалик І. І.* Питання іменникового слов'янського словотвору в східнослов'янських мовах у порівнянні з іншими слов'янськими мовами. Частина 1 / До IV Міжнародного з'їзду славістів / Іван Іванович Ковалик. – Львів: Видавництво Львівського університету, 1958. – 156 с.
6. *Ковалик І. І.* Вчення про словотвір (словотворчі частини слова) / Присвячується IV Міжнародному конгресу славістів / Іван Іванович Ковалик. – Львів: Видавництво Львівського університету, 1958. – 80 с.
7. *Курс історії української літературної мови.* Т. 2 (Радянський період) / За ред. акад. І. К. Білодіда. – Київ: Вид-во АН Української РСР, 1961. – 416 с.
8. *Марко І. В.* Становлення офіційно-ділового стилю західноукраїнського варіанта літературної мови кінця XIX – початку XX ст.: дис. канд. філол. наук: 10.02.01 – Українська мова / Марко Ірина Вікторівна / Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. – Чернівці, 2010. – 20 с.
9. *Мозер М.* Причинки до історії української мови / За заг. ред. С. Вакуленка / Міхаель Мозер. – Харків: Харківське історико-філологічне товариство, 2008. – XVI, 832 с.
10. *Муромцева О. Г.* Розвиток лексики української літературної мови в другій половині XIX – на початку XX ст. / Ольга Георгіївна Муромцева. – Харків, 1985. – 152 с.
11. *Паночко М.* Зародження української юридичної термінології в західній Україні в середині XIX століття / Михайло Паночко // Вісник Львів. ун-ту. / Редкол.: Т. Ю. Салига (голов. ред.) та ін.; М-во освіти і науки України. – Львів: ЛНУ ім. І. Франка, 2004. – Вип. 34. – Ч. I: Серія філол. – С. 473–477.
12. *Панько Т. І.* Українське термінознавство / Панько Таміла Іванівна, Кочан Ірина Миколаївна, Мацюк Галина Петрівна. – Львів: Світ, 1994. – 216 с.
13. *Смаль-Стоцький С.* Громада, або який лад і порядок має бути в громаді, які права має громада, громадянин, старшина і рада громадянська, як вибирає ся раду громадську і старшину, для руских громад на науку / Степан Смаль-Стоцький. – Чернівці: Руска Рада, 1900. – 44 с.
14. *Смаль-Стоцький С.* Порадник, як закладати каси пожичкові і щадничі (райфайзенські). Для руских громад на Буковині / Степан Смаль-Стоцький. – Чернівці, 1900. – 52 с.
15. *Стиль і час:* Хрестоматія / Академія наук Української РСР; Інститут мовознавства ім. О. О. Потебні. – Київ: Наук. думка, 1983. – 248 с.
16. *Ткач Л.* Традиційно-історичний ґрунт становлення засобів офіційно-ділового стилю в західному варіанті української літературної мови кінця XIX – початку XX ст. / Ткач Людмила, Марко Ірина // Українська історична та діалектна лексика: 36. наук. праць.

– Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2003. – Вип. 4. – С. 166-181.

17. *Ткач Л.* Українська літературна мова на Буковині в кінці XIX – на початку XX ст. Частина 2 : Джерела і соціокультурні чинники розвитку / Людмила Ткач. – Чернівці : Книги – XXI, 2007. – 704 с.

18. *Ткач Л.* Українська літературна мова на Буковині в кінці XIX – на початку XX ст. Частина 1 : Матеріали до словника / Людмила Ткач. – Чернівці : Рута, 2000. – 408 с.

19. *Трифонов Р.* Роль мовної дискусії початку XX ст. у процесі формування літературних норм української мови: дис. канд. філол. наук: 10.02.01 – Українська мова / Трифонов Роман Анатолійович / Харківський національний університет імені Василя Каразіна. – Харків, 2000. – 20 с.

20. *Juridisch-politische Terminologie für die slavischen sprachen Oesterreichs (deutsche-rutenische separate Ausgabe).* Vien, 1851. – 294 p.

Джерела фактичного матеріалу

ВЗД 1896 – Вістник законів державних королівств і країв заступлених в раді державній. Річник 1896. – Відень: Із цісарско-королівської надворної та державної печатні, 1896.

ВЗД 1900 – Вістник законів державних королівств і країв заступлених в раді державній. Річник 1900. – Відень: Із цісарско-королівської надворної та державної печатні, 1900.

ВЗД 1906 – Вістник законів державних королівств і країв заступлених в раді державній. Річник 1906. – Відень: Із цісарско-королівської надворної та державної печатні, 1906.

ВЗДБ 1903 – Вістник законів і розпоряджень для воєводства Буковини: Щорічник. Вип. 1–38. – Чернівці: Ц. к. університетска друкарня р. Екгардта (Осип Муха), 1903.

Евин – Евин Ф. Правотар: Збірник обов'язуючих цивільних і карних законів та приписів про права рускої мови wraz з взорами судових подань, скарг, внесень, жалоб, грамот, векселів і пр. і подань в справах адміністраційних з приписами про стемплеві, вписові і переносні належитости. – Жовква: В печатні ОО. Василян, 1909.

Стаття надійшла до редколегії 10. 05. 2017

доопрацьована 12. 07. 2017

прийнята до друку 25. 08. 2017

**SYSTEMIC NATURE OF MORPHEMIC STRUCTURAL FEATURES
OF THE SPECIAL VOCABULARY USED IN WESTERN UKRAINIAN OFFICIAL PUBLICATIONS AND
LEGAL DOCUMENTS OF THE LATE 19TH – EARLY 20TH CENTURY**

Iryna Marko, Lyudmyla Tkach

*Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
Modern Ukrainian Language Department
College of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University
Kotsubynsky Str., 2, b. VI/55, Chernivtsi, 58012, Ukraine
tel.: (0 372) 58-48-32*

Social status of Ukrainian language as one of the official (boundary) languages in Galicia and Bukovina of that time was one of the decisive factors that ensured the expansion of its social functions, in the use in official and business relations. One of the positive consequences of these processes was the creation of special terminology that was thematically linked to all major areas of social life.

In the second half of the 19th and early 20th century activation of word building processes was caused by the need to translate into Ukrainian state laws texts, local government regulations in Galicia, Bukovina, Zakarpattia (Transcarpathia). The initial phase of this work was documented with appearance in the 1851 of German-Ukrainian dictionary of legal and political terms ("Juridisch-politische Terminologie für die slavischen Sprachen Oesterreichs. Deutsch-rutenische Separat-Ausgabe"). Since in Lviv, Budapest, Chernivtsi were published numerous volumes of "Bulletin laws state for kingdoms and lands protected in the State Council", containing a complete body of legal documents and other publications, which can be traced the systemic nature of the creation of the special vocabulary, activation of specific structural word assets of Ukrainian language, word building adaptation of Latin words, tracing terms.

Analysis of the "Bulletin ..." and other text sources confirms the high degree of formation of lexical means of official-business style of that time, resulting the need for further research in the context of the overall historical stylistics, historical derivatology of Ukrainian language.

Key words: Western Ukrainian official publications and legal documents, the history of Ukrainian language of the late 19th – early 20th century, official-business style, morphemic structure of terms, word building nest terms, terms – latinisms, specific terms.